

ског војничког корпуса. Сада Владика гради на брду Ловћену, на помолу Котора, уза саму аустријску границу, једну цркву на којој је већ рад отпочео. Наслућује се шта Владика заиста жели да постигне овом грађевином» (*Allgemeine Zeitung, Augsburg, 9 Julius 1845, Nro. 190, стр. 1520*)¹⁾

J. M.

ДВА ПИСМА СТЕВАНА ПЕРОВИЋА-ЦУЦЕ ДЕРВИШ-ПАШИ

(Како је Перовић-Цуца позивао Дервиш-пашу на двобој)

Још није приказан у целости живот и рад Стевана Перовића-Цуце (1830-1857). Најбољи рад о њему је написан Трифун Ђукић²⁾. То је самостална и оригинална, са документацијом, радња у којој се приказује Перовићево књижевно стваралаштво. Има тамо и чињеница о његовом политичком раду, али не онолико колико би то могао написати неко ко се бави политичком историјом. Ђукић је искористио скоро све што је пре њега писано о Перовићу. Он је добро проучио Перовићеву поезију, и на основу тога дао оцену о њеној вредности. Штета што нису објављене сакупљене Перовићеве песме, уз које би требало дати Ђукићево писање о овом књижевнику. После Ђукића појавио се рад Максима Теодоровића у коме нема ништа што није било раније познато.³⁾

То би било углавном све где би се могли наћи сакупљени подаци о Перовићу. Нешто података објављених, за које нису знали они који су писали о Перовићу, и архивске податке, који су у Београду,

¹⁾ Важно је овдје навести и ријечи о капели на Ловћену од Његошева савременика Љубе Ненадовића: "Од Иванових Корита, десет минута даље, отвори се усред високе шуме, једна велика пољана. При дну тога чудног зеленила, праће се неке старинске зидине. То се место зове Црквице. Од Котора, Његуша и Цетиња, дотле се може доћи на коњу. Кад сте се дотле, по мучном путу, испели, чинило вам се, да сте све висине проишли; али тек одатле, као неку пирамиду више себе видите Језерски врх. Два пуна сата преба вам још, да се уз ту полу стеноу пењете. Под самим врхом, мораће се обема рукама придржавати, док се успужете на ону висину где је владичин гроб. Штиреник и Језерски врх, стоје један према другом; то су два највећа виси ловћенске планине. Језерски врх завршен је као какво слеме од сто корака дужине и девет корака ширине. Кал туда ходите, чини вам се да корачате по некој греди, која је на обље наслоњена. На средини тога чудног врха испод мале капела од камена. И у њој гробница владике песника. Иста капела само је два корака шира и дужа од гробнице, која није укопана, јер је одоздо сам целокупан камен, него је издана одозго, у висину до више појаса. Ту је положено тело владичино, и одозго широким камењем поплочано". (О Црногорцима, Нови Сад, 1889, стр. 162 и 163).

²⁾ Т. Ђукић, Стеван Перовић-Цуца, Мисао (Београд- 337—340, 1937, 104—125).

³⁾ Максим Теодоровић, Стеван Перовић-Цуца, Први књижевни двобој у Црној Гори, Београд 1938.

објавићу на другом месту када будем говорио о Перовићеву школовању у Београду. Сада желим да објавим два Перовићева писма Дервиш-паши из 1853 године, пошто, колико је мени познато, нису до сада била приступачна јавности. Душан Вуксан, који је био најпозванији да зна за ова писма, када би била негде објављена, не спомиње их.⁴⁾

Из садржаја писама види се у чему је оскудијевала војска под командом Дервиш-паше, како се он понашао и како се држао сам Перовић према паши. Осим тога она бацају светло на Перовићев патриотизам у години 1853 када је, после ове преписке, морао да бежи из отаџбине испод управе кнеза Данила. У њима Перовић позива Дервиш-пашу на двобој.

Писма се налазе у Архиви Историског института Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу⁵⁾. Управо то су копије писама и писане су ћирилицом и старим правописом. Њих је доклонио вероватно Академији Д-р Иван Август Казначић (1817-1883), који је живео и радио у Дубровнику.

Д-р Љубомир Дурковић-Јакшић

Перовић Дервиш-паши

Трешњево, јануара 1853

Честити Дервиш-пашо,

Примио сам сваколика твоја писма, и у свима њима ништа другог видио нијесам до голе и саме турске ништожности, сујевјерија и гордости лакомислене, мрачне и ништаве, особито твоје писмо посљедње, у коме си показао лакомислиа твоја, које се теби особито као војнику не пристои, нити с тиме добро карактеризираш војнички прави образ, позивајући мене, да се ја предадем турској ништожности и лакомислију, особито кас син мојега јуначкога отечества, а праунук мои стари витезовах кои су јошт од Косова и на Косову, и пријед, од наступања вашета у Европу, турску крв пролијевали и дичили се с овијем пред свијетом. Знади пашо, да је свакому сину моје домовине, а особито мени, мили образ и јуначка чест од својега живота, која је свакада цвјетала у овим нашим горама.

Знади пашо, наша је света заклетва од настанка под оружијем умријети, и никаквоме се народу, нити сили, предати тако лако, особито вама нечовјечним тиранима у Европи, само једино познатим, без проливи крви наших витезовах, кои су сада турском крвљу

⁴⁾ Душан Д. Вуксан, Књаз Данило Петровић Његош. Записи 9. 1931. 11.

⁵⁾ Арх. ЈАЗУ, Acta extranea ano 1512—1810, Fasc. SXLIX, № 125, Слпногогске isprave.

свагда у рукама омашћене ножеве носили. Немој се ти варати да смо ми мртви Бошњаци, наша залудња браћа потурчена, нити пак трули Анадолци, да се тако лако као што ти мислиш туђој сили предати дамо. Не пашо, љуто се вараш. Та ће мисао тебе може бити пријед грдна и срамотна Цариграду вратити. Мало је теби може бити позната историја нашега народа, и витештва од постанка нашег у овим горама. Јер иначе када би је познавао ладнокрвније би ишао с твојом силом на нашу слободну земљу. Али се надам да ћемо ми теби ућерат памет у главу, као што смо многим пашама и везирима, који су на нас тако нагло ишли, као и ти, за ударити нашу дичну слободу. Какви смо до сада били можеш у самим Никшићима, Корјенићима и другим мјестима околу запитати, многе буле удовице, и мајке турске кукавице, како је било ратовање њиови синовах и мужевах с нама, и је ли им и данас црно срце од наше сабље и деснице.

Знадеш ка(к)о је обршио Махмуд-везир на Црну Гору, знадеш како су многи други, па ћеш и ти ако Бог да. Тако и сви паше и везири који нашу малу, ал' јуначку постојбину сада окружили, присвојити је и покорити желећи.

Мармонт, маршал великог Наполеона с нас се грдан вратио, па све то нека служи за примјер твоје лакомисленом срцу. Зашто ви оћете силом оружија нас да покорите. Ми толике силе немамо. Наша је сила у Бога, кога ви у овој ствари непознајете. Хоћете отимати право и слободу неправедно, нашега слободног народа.

Ничему се не чудим тако, зашто су обично у овим ствар'ма довјек лакомислени Турци били, него се чудим како можеш ти од мене захтевати и молити ме да ти предам жито, сијено и друге потребе, и како ти јадна гордост турска доноси и допушта. Ја знам да те је велика невоља нагнала, која ће временом Турке у Арабистан призамити, него пашо, ако си до тога дошао, хајде к' мени и предај ми се са свом твојом војском, па ћу ранити и тебе и твоју војску, а господство даће ти мој господар боље него што га сад имадеш, ако ли баш ти нећеш, пушти сиротне твоје војнике, које је сила ваша наћерала на овај пут, да их нараним, да не умиру од глади, јер гријех пада на твоју душу и твои старешина, а срамота је грдна пред свијетом и твојом господару да ту скапљу од глади, него хајде море предај се, да глађу умртвјено тјело твоје, и твои војниках курјаци по Грахову не разносе.

Што се јадан гордошћу опијаш, кад је тамо нема? Гордост је твоја сиромаштво. Зовеш мене да се предам и обећаваш ми свако благо и господство, а немаш су чим ни себе ранит, него просиш од мене, боље предај се па да оба живимо код мене, него код тебе да оба умремо од жалосне глади. Залуду ти благо кад немаш ништа купити. Зобљи цекине те се храни! Ја цекинах немам много, али ране имам доста, те сам опет бољи него ти. Поклони се пашо, невоља зове! Нужда закон мења. Промијени и ти; не покај се. Земља ће наша бити

твој гроб и твоје силе ако Бог да, као и многи други Тураках до сада. Ево мене к проливању крви, свагда сам готов и приправан сам у свако вријеме за свој род умријети. О предаи мојој, у невољи горди пашо, и не мисли. Сујетна је твоја надежда, неће ништа моју јуначку чест и име превласти.

Ја сам образ правог војника теби до сада толико пута показао, али ја тога још од тебе видио нијесам до сада. Ја те чекам, а ти ми се надај! Ће се састанемо срамотан онај био, који побјегне и изда. Видјећемо ко је вјера својему господару, и ко ће се радије и славније жртвовати за свој род, образ, слободу и господара. Док ми је моје тврде домовине, јуначкијех мишицах мои отачествениках, и док ми је земље славнога дара аустрискога, не боим се до Бога никога, а то ће виђет Бог и људи, а свијет ће оцијенити ко је какав, само јуначки јавно а не женски тајно, да се обидемо, јер смо непријатељи.

Збогом пашо Дервишу! Немој да се стидимо данас-сјутра својих дјелах, а очи су, образ, памет, сабља, срце и десница за славу или срамоту нашега имена створени.

Трешњево, 1853.

Стеван Ан. Перовић-Цуца
сердар и сенатор црногорски
и командант војени.

(На последњој страни копије овога писма стоји):

Poklonio mladi Kaznačić iz Dubrovnika, Vlastoručna pisma g(ospodi)na Stevana Perovića, crnogorskoga serdara, senatora i vojnog komandan-ta na Derviš-pašu.

Копија предпоследњег писма Дервиш-паши у Грахово. 1853 года. јануара мјесеца писато у Трешњево.

Перовић Дервиш-паши
Трешњево, 1853.

II

Дервиш-пашо,

Јуначка чест позива срце и десницу на одбрану имена свога. Позиваш ме на предају, а ја тебе сам звао, да ми се покориш, наше су тежње једнаке о предајству. О Турчине лакомислени! Зовеш ме поклонити се цару твојему, а сам цркаваш од жалостне гладитуна, чудим ти се невјеро! Не могу теби друкчије увјерити невјеро о постојаној љубави и вјерности мојој спрема отечеству моме и господару, само тим позивајући те војничком тврдом ријечи на јуначки мегдан, да ту окушамо срећу нашу, покажемо љубав и искреност:

спрама роду, и колико кои цијени свој образ, чест, име, живот, смрт, главу своју, свога отечества и господара.

Ја сам паша мојега народа и господара, вјерни и постојани. Јеси ли ти твојега, не знам. И ово ме једино к томе позива, познати те с ким сам судбину дјелити имао. Ја мислим ако војничка чест с тобом управљала буде, неће те срце од овога позива одвратити, изаћеш ми. Ако ли, пак, женско чувство у мртвом тјелу с тобом влада неће позив овај тјело твоје грозно потрести и срце оружати, него ће ти војничко име маскарном и ларфом покрити, осрамотити род и свога господара. Немој дријемати пашо. На ноге ако те и османски син родио, да се обидемо, грехота је да гине сиротиња с твоје и моје стра-не. Ми ваља да гинемо, први смо у господству и овде први да будемо, да ми будемо жртва свога отечества и за господара.

Збогом пашо! срамотни не понеси образ с Грахова и женско срце, јер са каквом ћеш хвалом ишаћи пред твога господара? Ја те зовем, а ти изиди ако жена нијеси, да осуди свијет храброст и слободу или страх, и неваљалство моје и твоје. Довјек су се клали мои ђедови с твоијема, па и ја и ти да се окушамо јесмо ли синови они отаца славни?

Ја спремам, оштрим сабљу, набијам пушке, крепим срце и десницу, и глас чекам ноћи и дању.

У Трешњево, 1853.

Збогом пашо,
Стефан Ан. Перовић-Цуца
 сердар и сенатор црногорски
 и заповједник војске

РАД НАШИХ НАУЧНИХ УСТАНОВА

(Кратак годишњи извјештај)

Осим новооснованог Научног друштва НР Црне Горе, које обједињава све посебне научне установе у Црној Гори, раде на испитивању прошлости Црне Горе и њеном популарисању двије установе: Историско друштво НР Црне Горе и Историски институт.

Рад Историског друштва НР Црне Горе

Друштво је формирано на оснивачкој скупштини црногорских историчара, која је одржана на Цетињу 10 октобра 1947 године. Оно је поставило себи за задатак да испитује прошлост Црне Горе, да је научно расвјетљава, да помаже подизању квалитета наставе историје у школама и да резултат тога објављује преко научних публикација.